

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЕЗІЇ У ПРОЗІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ В АСПЕКТІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

LINGUODIDACTIC POTENTIAL OF THE POETRY IN PROSE BY OLHA KOBLYANSKA IN THE ASPECT OF THE TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Горда О.М.,

orcid.org/0000-0001-8120-9591

кандидатка філологічних наук,

старша наукова співробітниця

*Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків із діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті досліджено поезію у прозі О. Кобилянської з погляду її використання як навчального матеріалу на заняттях з української мови як іноземної (далі – УМІ). З'ясовано, що твори письменниці ще не були об'єктом лінгводидактичних досліджень в аспекті навчання УМІ, що говорить про актуальність порушеної у статті теми.

Автор розвідки ставить за мету визначити, які художні твори О. Кобилянської мають потенціал для вивчення УМІ, та розкрити методику роботи над поезією у прозі письменниці в іншомовній аудиторії.

На підставі аналізу лінгводидактичних досліджень з'ясовано, що поезія у прозі як жанр художнього тексту має естетичну вартість і великий потенціал для опанування ритміки та інтонації мовлення. Обґрунтовано доцільність вивчення творів такого типу зі студентами-іноземцями. Проаналізовано поезію у прозі «Рожі» О. Кобилянської. Визначено її цінність щодо поглиблення знань з УМІ на рівні С1.

Враховано думку лінгводидактів про передумови роботи над художнім текстом і виконання низки підготовчих завдань. Подано інформацію про О. Кобилянську та словник до навчального тексту. Запропоновано низку розроблених автором статті дотекстових і післятекстових вправ, спрямованих на запам'ятовування нової лексики, розуміння змісту тексту та формування комунікативних навичок іншомовців.

Зроблено висновки, що поезія у прозі О. Кобилянської має лінгводидактичний потенціал і придатна для вивчення в іншомовній аудиторії, а модель підготовчої роботи до прочитання тексту та типи післятекстових завдань можуть стати зразками для методичних розробок з вивчення інших фрагментарних художніх творів письменниці з УМІ.

Перспективу дослідження автор статті вбачає у науково-методичних розвідках, присвячених ще не аналізованому у площині лінгводидактики творам інших жанрів малої прози О. Кобилянської: фантазіям, етюдам, мініатюрам.

Ключові слова: українська мова як іноземна, лінгводидактичний потенціал художніх текстів, іншомовна аудиторія, поезія у прозі, Ольга Кобилянська.

The article explores the poetry in prose by Olha Kobylanska in terms of its use as teaching material in the lessons of Ukrainian as a foreign language (UFL). It has been found that the works by this author have not been the subject of linguo-didactic research and the aspect of UFL learning, which testifies to the relevance of the topic raised in the article.

The author aims to determine what works by Kobylanska have the potential for studying Ukrainian as a foreign language and to reveal the method of working on poetry in prose of a writer in a foreign language classroom.

On the basis of the analysis of linguistic and didactic research, it has become clear that poetry in prose as a genre of literary text has a natural variety and great potential for understanding the rhythm and speech intonation. The paper substantiates the importance of studying this type of texts with the foreign students. It analyzes the poetry in prose "Roses" by Kobylanska and defines its value in terms of deepening the knowledge in UFL at C1 level.

The paper considers the views of linguistic didacticians on the prerequisites of working with an artistic text and the completion of preparatory tasks. It provides information about Olha Kobylanska and the vocabulary to the text. It offers a range of pre-text and post-text exercises prepared by the author of the article aimed at memorizing new vocabulary, understanding the text and formation of communicative skills of foreign language speakers.

It is concluded that poetry in prose by Kobylanska has linguo-didactic potential and is suitable for teaching in a foreign language classroom, and the model of preparatory work for reading the text and types of post-text tasks can become examples for methodological developments for the study of other fragmentary works by the author in the process of studying Ukrainian as a foreign language.

The author sees the prospect of the research in scientific and methodological explorations devoted to the works of other genres of small prose by Kobylanska, which were not yet analyzed in the field of linguistics: fantasies, sketches, miniatures.

Key words: Ukrainian as a foreign language, linguodidactic potential of literary texts, foreign language audience, poetry in prose, Olha Kobylanska.

Постановка проблеми. Одним із засобів забезпечення якісного міжкультурного спілкування та формування лінгвокраїнознавчої компе-

тенції тих, хто вивчає іноземні мови, є оригінальні літературні твори. Зміст художнього тексту і специфіка подання матеріалу у ньому допомагають

іншомовцеві глибше пізнати особливості культури народу, мову якого він опанує, її лексичне розмаїття, збагатити свій словниковий запас, поглибити лінгвістичні знання на різних мовних рівнях, вдосконалити навички усного та писемного мовлення. Переваги та особливості використання художніх текстів на заняттях з української мови як іноземної (УМІ) розкрито в низці лінгводидактичних досліджень О. Антонів та І. Телюх [1], Н. Станкевич [8], Г. Швець [12], С. Шевченко [15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потужним ресурсом для вивчення УМІ є здобутки як класичної, так і сучасної літератури. Дослідження лінгводидактичного потенціалу творів українських письменників уже започатковано в наукових розвідках З. Мацюк (на прикладі творів Р. Іваничука) [6], С. Шевченко (на основі неадаптованого художнього тексту Лесі Українки «Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами...») [15], С. Бук (на матеріалі електронного корпусу текстів І. Франка) [2], С. Єрмоленко (на здобутках сучасної постмодерної прози – романах Люко Дашвар) [3], Г. Швець (на зразках художніх текстів Т. Шевченка, В. Сухомлинського, Лесі Українки, М. Коцюбинського, Л. Храпливої-Щур, Е. Андіївської, С. Жадана) [10–14].

Постановка завдання. Дослідники наголошують на доцільності навчати іншомовців української мови на творах художньої літератури, які «віддзеркалюють менталітет українців різних часів» [3, с. 180]. Такими є і твори О. Кобилянської, які ще не були об'єктом лінгводидактичних досліджень у площині навчання УМІ, що підтверджує актуальність порушеної теми.

Мета статті – з'ясувати, які художні твори О. Кобилянської мають потенціал для вивчення УМІ, та розкрити методику роботи над поезією у прозі письменниці в іншомовній аудиторії.

Виклад основного матеріалу. На перший погляд твори О. Кобилянської не просто залучити до практики викладання УМІ, оскільки в них представлено західний варіант української мови кінця ХІХ – початку ХХ ст. із вкрапленнями іноземних мов, зокрема німецької. Проте вони написані високоосвіченою авторкою з широким європейським світоглядом, глибокими знаннями літератури й фольклору, історичних подій і багатим на перипетії життєвим досвідом, що «відобразилося на прикметах її самобутнього прозописьма» [7, с. 232], яке дотепер не втрачає актуальності та привабливе читача.

Естетичну вартість і великий потенціал для опанування ритміки та інтонації мовлення має поезія у прозі [15, с. 220]. На твори зазначеного жанру

багата літературна спадщина О. Кобилянської. Цілком придатними для вивчення в іншомовній аудиторії (наприклад, на мовному рівні С 1) є зразки її поезії у прозі «Рожі», «Там звізди пробивались», «В долах». Ці твори невеликі за обсягом, цікаві та легкі для сприйняття читача і вражають «емоційною насиченістю, колористикою, синтезом мистецтв...» [9, с. 286]. Авторка називала їх «каплями своєї крові» і зізналася, що вона «плакала поезіями у прозі», коли почувалася приниженою, скривдженою чи несправедливо осудженою [4, с. 220]. А «еліптичні конструкції, рефлексії, відкриті фінали», що домінують у них, «створюють ефект присутності й залучають реципієнта до співавторства» [9, с. 292]. Це важлива передумова для іноземця, який вивчає мову, адже «емоційна співучасть читача у процесі розгортання художнього текстового простору гарантує покращення процесів мимовільного запам'ятовування лексико-граматичного матеріалу» [12, с. 154].

Для аналізу у статті автор вибрала поезію у прозі «Рожі». Стиль викладу у цьому творі наближений до розмовного. Його особливістю є прості, іноді неповні чи обірвані речення. Трапляються і складні речення чи прості, ускладнені дієприкметниковими зворотами, однорідними членами, але їх легко читати і сприймати.

Лексика твору загальноповсякденна та нормативна. Є діалектизми (*допоминалася, сеї, обтулена, зложила*), та їх небагато й вони зрозумілі з контексту. Велика кількість подібних за значенням слів до тих, які студенти вивчали на попередніх мовних рівнях, чи вжитих у переносному значенні (*горіла пурпурою; упоювалася сама собою; віддишу раннього повітря; посміхався полудень; наповні темно-рожевою барвою; почервонілися від рожевого подиху, зачинену душу; небо, покрите грізними хмарами*), назви відтінків відомих їм кольорів (*темно-червона, темно-зелена, блідо-рожева, темно-рожевою, матово-жовтий, ясно-зеленими, брунатно-золоте*) допоможуть розширити лексичний запас іншомовців. Крім того, текст про рожі збуджує уяву читача та примушує переживати, що робить процес читання динамічним і захопливим.

Передумовою роботи над художнім текстом є виконання низки підготовчих завдань, спрямованих на «зняття різного типу труднощів, що готують студентів-іноземців до повноцінного сприйняття та розуміння твору» [15, с. 220]. З огляду на це весь процес мовного вивчення поезії у прозі «Рожі» автор розділяє на чотири етапи, які охоплюють підготовчий складник і безпосередню роботу над текстом.

Зразок 1

Ольга Кобилянська (1863–1942) – українська письменниця. Захоплювалася музикою, гарно малювала, хотіла стати професійною акторкою, але надала перевагу літературі. Будучи полькою по крові батька і німкенню по матері, вона вивчила українську мову і стала однією з найоригінальніших і талановитих письменниць України. Її твори, зокрема «Земля», «В еділю рано зілля копала», «Людина», «Царівна», «Некультурна», “Valse melancolique”, «Через кладку», вважають одними з найкращих здобутків світової літератури. Ольга Кобилянська дуже любила Чернівці, в яких прожила понад пів століття. Тепер у місті функціонує єдиний в Україні Літературно-меморіальний музей письменниці.

Зразок 2

Словник	
брунатний – коричневий, темно-жовтий	обтулений – огорнутий, обставлений
брунатно-золотий – коричнево-золотий	парний – те саме, що паркий
готицьке – зроблене в готичному стилі; готичне	полудень – середина дня; час найвищого стояння сонця, що припадає на 12.00 год.
допоминатися – наполегливо вимагати, домагатися чогось	пуп'янок – зародок квітки, листка чи пагона рослини
заслонений – закритий або загороджений чим-небудь	пурпура (<i>перен.</i>) – фарбувальна речовина червоно-фіолетового кольору
край – <i>тут</i> : верхній зріз стінок посудини	рожа – рослина з високим стеблом і великими квітами різних кольорів; <i>тут</i> : троянда
легіт – легкий, приємний вітер	центрифолія – різновид троянди
непорочний – морально чистий, невинний, безгрішний	

Зразок 3

Рожі

У склянці, тонко різаній, прозорій, наповненій аж по сам край свіжою водою, стояли вони... Темно-червона, окружена листками, що недбало звисали, горіла пурпурою. Розцвілася розкішно, упоювалася сама собою; принадувала до себе і ждала неспокійно.

Зараз коло неї, мов під охороною маленьких, трохи потвердих, темно-зелених листків, тулилася блідо-рожева рожа, що тільки наполовину розцвілася.

Вона ще перед кількома хвилями була пуп'янком, а тепер, немов від одного сильного віддиху раннього повітря, розцвілася і виглядала так, якби сама з себе стала такою пишною, коли тим часом вона все ще була пуп'янком.

Вона була повна поетичного почуття – рожа, до котрої усміхається полудень зі своїми різнобарвними метеликами.

Крайні листки її були напоєні темно-рожевою барвою, але середущі тільки якби почервонілися від рожевого подиху. Ніжна, і запашна, і неказанно непорочна, сперлася вона на темно-червону рожу, притулилася і несвідомо допоминалася, аби її взяти в обійми.

Коло них стояла біла. Обтулена свіжими зеленими листками, вона тонула в собі, а проте чула, що живе. Ледве прочуваючи своє барвне оточення, сіяла невинністю і чистотою і пахла так чудово, що зелені листки здержали свій віддих і в нестямі пили її солодощі.

Коло сеї рожі і центифолії заховався один-однісінький матово-жовтий пуп'янок.

Чи так виглядали пуп'янки?

...Та рожа звисала геть поза край склянки.

І великі, майже блискучі листки хилилися довкола неї ніжно та намагалися якнайближче притулитися до неї. Але вона, тяжко засумована та пририта незаспокоєною тугою, і поглядом на них не кинула. Все дивилася вниз, схиливши головку, якби лякалася з якого боку несподіваного блиску або щоб який упертий промінь сонця не заглянув в її зачинену душу, чого вона ніколи в світі не стерпіла би.

Її великі листки з краю скрутилися, непомітно потемніли і передчасом зів'яли...

Коло неї дві грубошії дикі рожі з ясно-зеленими листками.

Стіл, що на нім склянка стоїть, із білого мармуру. Гло – брунатно-золоте.

Тут же і прислонена засвічена лампа.

Повітря – парне.

Чи вони дрімали?

Ледве. Виглядали так, якби радше ждали чогось нового, чогось казкового...

...Навпроти стола – навстіж відчинене високе вузьке готицьке вікно, за ним тонуть у темряві велети дерева, а над ними простерлося небо, покрите грізними хмарами, із заслоненим до половини місяцем – там за вікном.

Поміж деревами тихий шум.

Спершу ніжний і лагідний, але потім щораз сильніший, далі переходить у потаємний пристрасний шеліт – і вкінці свіжий жвавий легіт впадає вікном.

Летить просто туди, де стоять рожі, доторкається всіх сміло, немов цілує їх, так що груба полумінь лампи з переполоху палахкотить і тремтить... Потім знов настає тиша.

Майже чутно впали листки темно-червоної рожі на білу плиту мармурову.

Спершу один листок, потім три, чотири, далі ще більше, нарешті майже всі.

...З їх упадку тиша, що довкола панувала і все у себе приймала, зложила казку про долю рож... [5]

Етап 1. Спочатку ознайомлюємо аудиторію з особистістю автора твору. Інформація має бути короткою та неускладненою хронологічним фактажем. Подаємо зразок 1.

Етап 2. На цьому етапі вивчаємо зі студентами-іноземцями необхідну для розуміння тексту лексику та виконуємо дотекстові вправи. У статті подаємо словник, його можна розширити, враховуючи потреби конкретної аудиторії (див. зразок 2).

Ознайомившись зі словником, виконуємо завдання для запам'ятовування поясненої у ньому лексики та лексики, яка є в тексті, а також – на актуалізацію розкритої у творі О. Кобилянської теми. Їх подаємо нижче.

Завдання 1. Закресліть рядки, що не містять назв рослин, з яких створюють квіткові букети. Виконавши завдання правильно, зможете скласти з виділених початкових літер і прочитати по вертикалі іншу назву квітки рожі.

Сова, буряк, горобець, пурпура, склянка.
Барва, хвиля, вікно, мармур, край.
Тюльпан, вода, чар-зілля, фіалка, розмарин.
Ромашка, листок, полудень, пуп'янок, мальва.
Огірок, легіт, сонце, промінь, банан.
Обрій, центифолія, душа, казка, жоржина.
Весна, струна, доля, диня, тиша.
Ягода, рожа, тепло, дерево, гортензія.
Небо, гостинець, солома, псевдонім, морква.
Нарцис, ліхтар, рута, водограй, пісня.
Яблуко, настрій, скрипаль, ваза, обцянка.
Дуб, бузок, метелик, підсніжник, легенда.
Актор, вишиванка, левада, сон, пляєда.
Апельсин, конвалія, мімоза, стіл, перстень.

Які слова із зазначених у вправі не траплялися вам раніше та є для вас незрозумілими? Поміркуйте, що вони можуть означати.

Завдання 2. Поясніть часові назви: *полудень, опівніч, ранок, вечір, день, ніч*. Складіть із ними речення.

Завдання 3. Утворіть слова з компонентами *темно-, ясно-, брунатно-, блідо-* та складіть із ними словосполучення. Наприклад: *темно-зелений колір, ясноокий хлопець*.

Завдання 4. Розгляньте зображення троянд на <https://ua.depositphotos.com/stock-photos/троянди.html>. Поміркуйте, чи можуть вони як і люди мати різні долі.

Етап 3. Читання тексту, поданого вище (зразок 3).

Етап 4. Виконання післятекстових вправ на розуміння змісту прочитаного.

Завдання 5. Ознайомтеся з планом до тексту та розставте пункти в логічній послідовності:

Тихий шум поміж деревами.
 Квітка, що горіла пурпурою.
 «Поцілунок» легіта.
 Один-однісінький матово-жовтий пуп'янок.
 Життя у склянці.
 Квітковий листопад на білій мармуровій плиті.
 Рожа, до якої усміхався полудень.
 Дикі рожі з ясно-зеленими листками.
 Символ невинності та чистоти.

Завдання 6. Знайдіть у тексті назви кольорів і поміркуйте, яку з них утворено від назви квітки. Які ще кольори, утворені від назв рослин, ви знаєте?

Завдання 7. Відшукайте у тексті 5 прикметників, які не утворюють ступенів порівняння, і 5 – які утворюють. З першими утворіть форми вищого та найвищого ступенів порівняння. Наприклад: *свіжий – свіжіший, більш свіжий – найсвіжіший, найбільш свіжий*.

Завдання 8. Складіть казку про долю улюбленої квітки.

Завдання 9. Уявіть, що ви репортер, який потрапив у минуле століття і має нагоду взяти інтерв'ю в авторки твору – Ольги Кобилянської. Запропонуйте цю роль комусь зі своїх друзів і розпитайте, чому письменницю вразила доля рож.

Завдання 10. Позмагайтеся у групі. Виберіть ведучого. Він складатиме міні-описи об'єктів природи, які часто можна побачити за вікном. Інші учасники гри мають впізнати за цими описами реальні речі. Виграє той, хто впізнає такі об'єкти найбільше.

Висновки. Як показує аналіз твору О. Кобилянської «Рожі», поезія у прозі авторки має лінгводидактичний потенціал і придатна для вивчення в іншомовній аудиторії. Модель підготовчої роботи до прочитання тексту та типи післятекстових завдань можуть стати зразками для методичних розробок щодо вивчення інших фрагментарних художніх творів письменниці з УМІ.

Перспективу дослідження автор вбачає в науково-методичних розвідках, присвячених ще не аналізованим у площині лінгводидактики творам інших жанрів малої прози О. Кобилянської: фантазіям, етюдам, мініатюрам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонів О., Телюх І. Роман Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» як навчальний матеріал для читання в іншомовній аудиторії. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2014. Вип. 9. С. 226–233.
2. Бук С. Лінгводидактичний потенціал корпусу текстів Івана Франка у викладанні української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2010. Вип. 5. С. 70–74.
3. Ермоленко С. Сучасна українська белетристика на заняттях з української мови як іноземної у вишах (на матеріалі творчості Люко Дашвар). *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2011. Вип. 6. С. 180–189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Timvum_2011_6_28 (дата звернення: 11.02.2020).
4. Кобилянська О. Про себе саму (Автобіографія в листах до проф. д-ра Степана Смаль-Стоцького). *Слова зворушеного серця. Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади* / упор. і передм. Ф.П. Погребенника. Київ : Дніпро, 1982. С. 206–223.
5. Кобилянська О. Рожі. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2479> (дата звернення: 12.02.2020).
6. Мацюк З. Лінгвокраїнознавчий потенціал художніх творів Романа Іваничука. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2006. Вип. 1. С. 202–205.
7. Прима Л. «Сади творчості» Ольги Кобилянської у літературно-критичних працях Остапа Грицяя. *Проблеми гуманітарних наук. Філологія*. 2013. Вип. 32. С. 231–241. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2013_32_19 (дата звернення: 11.02.2020).
8. Станкевич Н.І. Художній текст для читання в іншомовній аудиторії: вироблення стратегії розуміння. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2009. Вип. 14. С. 202–210. URL: <http://www-center.univer.kharkov.ua/vestnik/full/100.pdf> (дата звернення: 14.01.2020).
9. Ткаченко Т.І. Жанрове розмаїття малої прози Ольги Кобилянської. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2015. № 1. С. 285–293. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2015_1_35 (дата звернення: 12.02.2020).
10. Швець Г. Використання художніх творів В.О. Сухомлинського в навчанні української мови іноземних студентів. *Актуальні проблеми вивчення педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського* : зб. наук. праць / за ред. Г.С. Тарасенко та ін. Івано-Франківськ : НАІР, 2013. С. 304–309.
11. Швець Г. Лінгводидактичний потенціал творів Михайла Коцюбинського. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2015. Vol. 3. С. 327–335. URL: bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_Ukrainica_Posnaniensia-r2015-t3-s327-35.pdf (дата звернення: 24.02.2020).
12. Швець Г.Д. Психологічні передумови звернення до художнього тексту в навчанні української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*. 2019. Вип. 35. С. 152–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vmvp_2019_35_14 (дата звернення: 03.02.2020).
13. Швець Г. Тексти про Т. Шевченка та шевченкові тексти в практиці навчання української мови іноземців. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2014. № 12. С. 44–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnufim_2014_12_11 (дата звернення: 13.02.2020).
14. Швець Г. Текстова категорія інформативності у лінгводидактичному аспекті. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2013. Вип. 8. С. 194–208.
15. Шевченко С. Художній текст у курсі української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2007. Вип. 2. С. 219–221.